

ЗАТВЕРДЖЕНО

Голова приймальної комісії

НУ «Запорізька політехніка»

проф. Віктор ГРЕШТА

«24» червня 2024 р.

ПРОГРАМА

вступного іспиту зі спеціальності 052 «ПОЛІТОЛОГІЯ»

для вступників освітньо-наукового ступеня доктор філософії (PhD)

Програму вступного випробування до аспірантури зі спеціальності 052 «Політологія» розроблено в обсязі програми рівня вищої освіти магістра з даної спеціальності та призначено особам, які здобули вищу освіту за ступенем магістра (освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста), і які мають достатній рівень теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, для продукування нових ідей, оволодіння освітньо-науковою програмою підготовки здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та/або практичне значення. Вступник до аспірантури повинен продемонструвати повноту знань категорійно-понятійного апарату, нових підходів до трактування окремих понять, категорій та термінів, розуміння їхньої сутності, а також знання фактів, термінології, структур, принципів, закономірностей, методів і засобів політичної науки. Вступник до аспірантури повинен також продемонструвати здатність аналізувати проблему з різних точок зору, показати знання політичних явищ та процесів, діапазон володіння вміннями й навичками операційного рівня, методичну грамотність, зокрема сформованість конструктивно-планувальних, проектувальних, комунікативно-навчальних і дослідницьких умінь. Рівень знань, умінь і навичок вступників до аспірантури оцінюється балами відповідно до критеріїв оцінювання.

ПРОВЕДЕННЯ ІСПИТУ

Вступний іспит зі спеціальності 052 «ПОЛІТОЛОГІЯ» для вступників освітньо-наукового ступеня доктор філософії (PhD) проводиться у вигляді тесту. Вступний іспит проводиться очно, в приміщеннях університету. У виняткових випадках, іспит може проводитися у дистанційному форматі, з використанням інформаційного сервісу Системи дистанційного навчання НУ «Запорізька політехніка» (для вступників, які зареєстровані та перебувають на тимчасово окупованій території – за зверненням вступника). При використанні дистанційного формату проведення іспиту, обов'язковою є процедура ідентифікації вступника та відеофіксації іспиту.

Використання вступником будь-яких додаткових матеріалів, довідників, електронних пристроїв та ресурсів, допомоги сторонніх осіб під час складання іспиту

не допускається.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Оцінювання знань вступників відбувається за 100-бальною шкалою, або ухвалюється рішення про негативну оцінку вступника «незадовільно».

Іспит складається з 40 питань, вірна відповідь на кожне з яких оцінюється в 2,5 бали.

Тест може проводитись як з використанням паперових носіїв, так і з використанням комп'ютера в Системі дистанційного навчання НУ «Запорізька політехніка». Якщо робота виконується на паперовому носії, питання, в яких зазначено більше однієї відповіді, оцінюються в 0 балів (окрім випадків, коли одна з відмічених відповідей на запитання акуратно закреслена вступником, а інша зазначена акуратно та чітко).

Усі попередні кроки та міркування, що приводять до відповіді на питання, можуть виконуватися вступником на чернетці, та не беруться до уваги при оцінюванні роботи.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ІСПИТУ

При підготовці завдань вступного іспиту зі спеціальності 052 «ПОЛІТОЛОГІЯ» комісія виділила такі основні розділи з переліком тем:

Політика як суспільне явище та наука

Тема 1. Політика як суспільне явище. Політичні та неполітичні відносини. Економічні, соціальні та духовні детермінанти політики. Об'єкти і суб'єкти політики.

Тема 2. Поняття «політичний інститут». Політичні інститути в Україні. Соціальні групи та спільності в політиці. Інтереси та потреби в політиці. Інститут церкви і політика.

Тема 3. Функції політики. Багатогранність політики: політика як управління та як мистецтво. Раціональне та ірраціональне в політиці. Політика і мораль.

Тема 4. Влада як суспільне явище. Різновиди влади. Інститути влади в Україні. Виникнення та джерела політичної влади. Обумовленість влади соціально-економічними та культурно-духовними чинниками. Функції політичної влади, її ресурси. Основні форми політичної влади: панування, керівництво та управління. Політичне панування та легітимність. Носії політичної влади. Способи і форми здійснення влади. Специфіка організації та функціонування державної влади в умовах демократичних і недемократичних політичних систем. Структура інститутів політичної влади в Україні. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування в Україні.

Історія світової та вітчизняної політичної думки

Тема 1. Світова політична думка. Основні ідейно-політичні течії сучасності.

Місце політичних теорій та ідей у становленні та розвитку цивілізації. Політична ідеологія як форма політичної свідомості і явище політичної культури. Ідеологія і наука. Теоретико-концептуальний, програмовий та практично-політичний рівні ідеології.

Тема 2. Основні етапи розвитку світової політичної думки. Політичні доктрини Античності: Сократ, Платон і Аристотель. Значення політичних поглядів античності для подальшого розвитку політичної науки. Політологічний аналіз праці Аристотеля «Політика». Політологічний аналіз праці Платона «Держава».

Тема 3. Загальна характеристика політичних доктрин епохи Відродження та Реформації. Політичні погляди Н. Макіавеллі про політику держави, влади та спосіб її реалізації, макіавеллізм як політична доктрина. Політологічний аналіз праці Н. Макіавеллі «Державець». Вплив ідей Реформації на суспільнополітичний розвиток європейських держав (М. Лютер, Ж. Кальвін).

Тема 4. Історична обумовленість виникнення класичного лібералізму та консерватизму (Дж. Лок, Ш.-Л. Монтеск'є, Е. Берк, Дж. Міль). Зміст понять: «мінімальна держава», «держава нічний вартувий», «негативне право». Історична обмеженість та вади класичного лібералізму. Цінності консерватизму (Е. Берк). Політичні ідеї кінця XVIII - початку XIX ст. (Б. Франклін, Дж. Адамс, Т. Джефферсон, Дж. Медисон, І. Кант, Г. Ф. Еггель). Політологічний аналіз праці А. де Токвіля «Демократія в Америці».

Тема 5. Суспільнополітична думка кінця XIX - XX ст. М. Вебер про політику, ідеальні типи влади і бюрократію. Політологічний аналіз праць М. Вебера «Політика як покликання». «Протестантська етика і дух капіталізму». Історична обумовленість виникнення соціал-демократичного напрямку суспільно-політичної думки. Соціал-реформістська та революційна течії соціал-демократії. К. Маркс, Ф. Енгельс - засновники марксизму. Суспільно-політичні погляди Е. Бернштейна. Критика марксистської доктрини у праці Ф.-А. фон Хайєка «Шлях до рабства». Основні політологічні концепції сучасності. Особливості сучасного соціального лібералізму (неолібералізму, лібертаризму). Цінності сучасної соціал-демократії.

Тема 6. Загальна характеристика сучасної західної політології. Особливості розвитку політичної науки в США та Європі. Біхевіористський напрям у дослідженні політики (Ч. Меріам, Г. Ласвел, Дж. Кетлін). Системний аналіз влади (Т. Парсонс, Д. Істон). Глобалізм і антиглобалізм. Пацифізм. Фемінізм.

Тема 7. Українська політична думка. Політична думка Київської Русі. Ідеї політичного і національного відродження України (П. Могила, І. Вишенський, С. Яворський). Українська політична думка козацько-гетьманської доби (II половина XVII - кінець XVIII ст.). Конституція П. Орлика як втілення української державницької ідеї. Духовно-моральний підхід до політики у поглядах Г. Сковороди. Політичні ідеї членів Кирило-Мефодіївського братства. М. Драгоманов - фундатор політичної науки в Україні. Українська політична думка другої половини XIX - початку XX ст. (М. Драгоманов, І. Франко, Ю. Бачинський, В. Вінниченко, М. Грушевський, С. Дністрянський, М. Міхновський, Ю. Липа, В. Читинський, М. Сціборський). Сутність та особливості націонал-комунізму: М. Скрипник. В. Шахрай, О. Шумський, М. Хвильовий. Протиріччя інтегрального націоналізму: Д. Донцов. Національнодержавницькі ідеї провідників національно-визвольного руху XX ст.

Проблеми розвитку суспільно-політичної думки часів незалежності України.

Політичні системи, держава та громадянське суспільство

Тема 1. Поняття та структура політичної системи. Місце та роль політичної системи в життєдіяльності суспільства. Класичні концепції політичних систем (Д. Істон, Р. Арон). Функції і типологія політичної системи. Інституційна (організаційна) підсистема політичної системи. Нормативно-правова підсистема політичної системи. Ідеологічна та культурно-духовна підсистема політичної системи. Типи політичних систем. Політичний режим як сукупність засобів і методів здійснення влади. Ознаки політичного режиму. Типологія політичних режимів. Тоталітарний режим (фашизм, націонал-соціалізм, більшовизм та їх сучасні модифікації). Авторитарний режим. Демократичний режим. Особливості формування політичного режиму в Україні. Політико-правова система сучасної України.

Тема 2. Політична суб'єктність нації Зміст понять: етнос, народ, нація, національність, національна меншина, іредентизм. Історіософські проблеми української націогенези (Я. Ірицак, М. Рябчук, Р. Шпорлюк). Значення мови в міжнаціональних відносинах та її роль в національно-державному будівництві України. Теорії націй: комунікативна, етатистська, етніцистська, інструменталістська (К. Дойч, К. Каутський, І. Сталін, Е. Гелнер, Б. Андерсон). Етнічна нація. Політична нація, громадянська нація. Повномасштабна нація. Види етнічної дискримінації та її наслідки. Міжнаціональні конфлікти у світі. Право націй на самовизначення та його реалізація в Україні. Типи націоналізму. Націоналізм, як конструктивний елемент етногенезу. Антигуманна сутність інтегрального націоналізму. Націоналізм і демократія. Принципи розв'язання міжнаціональних конфліктів в демократичних і тоталітарних суспільствах.

Тема 3. Демократія. Громадянське суспільство Поняття демократії. Принципи та типи демократії. Історична обумовленість форм демократії. Демократичні процедури та їх спотворення. Плюралізм і демократія в Україні. Економічний, соціальний, політичний, світоглядний плюралізм Економічні, соціальні, культурно-духовні основи демократії в Україні. Роль середнього класу в розвитку демократії. Проблема більшості та меншості в демократії. Демократія і право. Концептуальні моделі демократії: теорії еліт та участі. Колективістські моделі демократії. Корпоративизм. Мажоритарна і пропорційні моделі демократії. Модель демократичного устрою в Україні.

Тема 4. Історична еволюція концепцій громадянського суспільства. Поняття, принципи та структура громадянського суспільства. Функції громадянського суспільства. Становлення громадянського суспільства в Україні. Громадянське суспільство та демократія. Солідарність, як основа життєдіяльності громадянського суспільства. Громадянське суспільство та політика. Взаємовідносини між громадянським суспільством і державою.

Тема 5. Держава. Форми (системи) правління та устрою. Поняття держави. Основні теорії походження держави. Характеристика Української держави за Конституцією України. Ознаки держави. Національний суверенітет та незалежність Української держави. Функції держави. Типи держави. Світські й теократичні

держави. Генеза, поняття, ознаки та принципи правової держави. Розподіл влади у правовій державі. Соціальна держава. Поліцейська держава. Централізовані та децентралізовані держави. Законодавча влада в Україні. Президент України – глава Української держави. Виконавча влада в Україні. Судова влада в Україні. Форми державного правління. Республіки, їх особливості та характеристика. Президентська, парламентська та напівпрезидентська республіки. Особливості республіканської форми правління в Україні. Монархічні держави: конституційні та абсолютні монархії. Форми адміністративно-територіального устрою держави. Україна як унітарна держава. Федеративна держава. Конфедерація. Проблеми і тенденції розвитку сучасних демократичних держав.

Тема 6. Поняття, сутність та функції політичних партій. Класифікація політичних партій. Партія як політичний інститут. Соціальна база та організаційна будова політичних партій. Вплив політичних партій на створення і функціонування політичної систем українського суспільства та на формування правлячої еліти, підбір і розстановку управлінських кадрів їх участь у процесі прийняття рішень. Типологія політичних партій: революційні та реформістські, ідеологічні та прагматичні, відкриті та закриті, масові та кадрові, ліві, праві, центристські. Поняття, зміст і різновиди партійних систем. Вплив законодавства на характер розвитку політичних партій і партійних систем. Поняття, сутність та функції громадських організацій. Класифікація громадських організацій. Роль громадських організацій в політичному житті суспільства. Виникнення і розвиток громадсько-політичних організацій та рухів в Україні.

Тема 7. Політичні еліти і лідерство. Особа в політиці. Роль еліт в розвитку українського суспільства. Правління найкращих. Бюрократія. Меритократія. Геронтократія. Поняття та сутність політичного елітизму. Теорії еліт (В. Парето, Г. Моска, Р. Михельс, Р. Даль). Політична і владна еліта. Політична еліта як суб'єкт політики. Широке і вузьке розуміння політичної еліти. Соціальне представництво еліти. Структура політичної еліти. Номенклатура. Система рекрутування політичної еліти. Шляхи формування сучасної української політичної еліти. Політична еліта і демократія. Природа і соціальна сутність політичного лідерства в Україні. Роль особи в історії. Об'єктивні та суб'єктивні передумови політичного лідерства. Теоретико-методологічні концепції лідерства. Типологія політичного лідерства. Традиційний, харизматичний та раціонально-легальний типи лідерства. Стилi лідерства і керівництва. Культ особи як соціальне явище. Соціальні вимоги до політичного лідера. Соціальна й політична відповідальність лідера національного масштабі. Проблеми та перспективи політичного лідерства в Україні.

Тема 8. Виборчі системи європейських держав. Вибори та виборчі системи в Україні. Класифікація виборів. Принципи виборчого права та організація демократичних виборів в Україні. Активне і пасивне виборче право. Регулятивна роль виборчих цензів: майнових, тендерних, соціально-класових, вікових, цензу осілості. Політичний сенс встановлення прохідного бар'єру під час виборів для політичних партій та блоків. Види виборчих систем в Україні. Мажоритарна виборча система та її характеристика. Пропорційна виборча система. Змішана, консенсусна і куріальні виборчі системи. Порівняльний аналіз ефективності виборчих систем різних країн. Поняття «виборчий процес». Етапи виборчого процесу. Технології виборів.

Менеджмент та маркетинг виборчої кампанії. Виборчі технології. Контроль, засоби і методи попередження фальшування результатів виборів. Виборче законодавство України. Особливості виборів до органів центральної влади та органів місцевого самоврядування України.

Тема 9. Політичний процес. Поняття політичного процесу, специфіка його перебігу в Україні. Суб'єкти політичного процесу, його структура та етапи/стадії. Методи аналізу політичного процесу. Форми існування політичного процесу. Політичний розвиток і стагнація. Реформування. Еволюція і революція. Кризи, конфлікти та війни. Трансформація та модернізація. Зміст та еволюція концептуальних засад «теорії модернізації» в західній політичній думці. Сутність та особливості концепції демократичного транзиту. Лібералізація як передумова демократизації. Особливості здійснення «перебудови» в Україні. Особливості українського демократичного транзиту - «почетверна трансформація» (демократизація, розбудова незалежної держави, нації та ринкового господарства). Політологічний аналіз праці С. Гантингтона «Третя хвиля. Демократизація наприкінці ХХ століття».

Тема 10. Політична діяльність і політичні відносини. Соціальна та політична активність в Україні. Колективна активність: масові дії, колективна поведінка (натовп, аудиторія, публіка), колективна дія (громадський рух). Позапарламентська політична діяльність або пряма дія. Політична участь та її форми. Організовані та стихійні форми участі. Автономна та мобілізаційна участь. Змагальна та авторитарна мобілізація. Політична участь громадян в демократичних і тоталітарних суспільствах. Форми масової мобілізації громадян. Електоральна поведінка. Види референдумів. Соціальний протест та його форми. Конвенційна і неконвенційна політична участь. Демонстрація та мітинг, їх соціальнополітичні функції. Громадянська непокора (ненасильницька діяльність). Особливості Помаранчевої революції та Революції Гідності в Україні. Абсентеїзм. Екстремізм та його форми. Соціальне підґрунтя міжнародного тероризму. Революційні події у країнах Північної Африки та Близького Сходу в контексті «арабської весни» ХХІ ст. Технології та методи боротьби проти недемократичних режимів за книгою «Шарп Дж. Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи».

Тема 11. Геополітичний вимір світу. Україна в умовах глобалізації. Параметри виміру глобалізації та форми її прояву. Поняття глобальних проблем людства, їх класифікація. Поняття постіндустріального та інформаційного суспільства. Проблеми взаємозв'язку людини та природи у глобалізованому світі. Політична філософія виживання людства. Вплив глобальних проблем на світову політику. Політична відповідальність в епоху глобалізації. Небезпека локальних збройних конфліктів. Міжнародний тероризм. Поліетнічність сучасного світу і глобалізація. Гуманітарні чинники світової політики. Проблема подолання відсталості та бідності. Міжнародна міграція, її причини та наслідки. С. Гантингтон «Зіткнення цивілізацій». Поняття міжнародного порядку та його особливості в сучасних умовах. Сутність і основні концепції зовнішньої політики. Співвідношення зовнішньої і внутрішньої політики. Національні інтереси і зовнішня політика. Політика балансу сил і державний суверенітет. Політична стабільність, політичні та збройні конфлікти. Фактор сили в міжнародних відносинах. Управління силовими методами і міжнародні переговори. Зовнішня політика незалежної України. Концептуально-теоретичні основи зовнішньої

політики незалежної України. Україна, ЄС та НАТО - практично-політичні засади співпраці. Військова агресія Російської Федерації проти України: її причини та наслідки.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 348 с.
2. Герасимчук Т. Ф., Киридон А. М., Троян С. С. Загальна теорія політики: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2017. 226 с.
3. Гончарук-Чолач Т. В., Томахів В. Я. Історія українських та зарубіжних політичних вчень: навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2020. 226 с.
4. Горбач О. Н., Демшичак Р. Б. Політологія: навч. посіб. Львів, 2013. 260 с.
5. Горлач М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 840 с.
6. Дмитренко М. А. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції. Київ, 2008. 342 с.
7. Журавльов Д., Коротюк О., Лавринович О. Історія політичних і правових вчень. Від стародавніх часів до XVII століття. Київ: ОВК, 2021. 237 с.
8. Зозуля Є. В., Туренко О. С., Іванов І. В. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. Херсон: «Олді-Плюс», 2018. 308 с.
9. Історія політичної думки України: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми; І. Вдовичин, І. Вільчинська, Є. Перегуда та ін. Львів: Новий Світ-2000, 2017. 632 с.
10. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019. 272 с.
11. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 594 с.
12. Кириченко В. М., Кириченко Ю. В., Соколенко Ю. М. Політико-правова система України: підручник / за загл. ред. В. М. Кириченка. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 304 с.
13. Кириченко В. М. Політичні системи світу: кредитно-модульний курс: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 218 с.
14. Кириченко В. М., Соколенко Ю. М. Словник основних політико-правових термінів: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНТУ, 2019. 62 с.
15. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 540 с.
16. Концепція зовнішньої політики України (робочі матеріали за підсумками 2019 р.) / за редакцією Корсунського С., Габер Є., Веселовського А., Шелест Г. Дипломатична академія України, 2020. 71 с.
17. Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О. Геополітика: підручник. Київ: МАУП, 2004. 296 с.
18. Кузь О. М., Коротков Д. С., Михайличенко Д. Ю., Бровко О. В.. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
19. Любохинець Л., Шавкун В., Бабич Л. Історія політичних та економічних

вчень: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 294 с.

20. Пахарєв. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні: навч. посіб. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 182 с.

21. Політико-правова система України: курс лекцій: навч. посіб. / за загл. ред. В. М. Кириченка. Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. 204 с.

22. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін. Львів: «Новий Світ-2000», 2017. Т. 2. 535 с.

23. Політологія: підручник / за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2018. 460 с.

24. Політико-правова система України: курс лекцій: навч. посіб. / за загл. ред. В. М. Кириченка. Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. 204 с.

25. Політико-правові інститути сучасності: структура, функції, ефективність / за загл. ред. М. І. Панова, Л. М. Герасіної. Київ: Ін Юре, 2005. 320 с.

26. Політологія: навч. посіб. / під ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2008. 232 с.

27. Політологія: підруч. / за ред. М.М. Вегеша. 3-тє вид., переробл. і доп. Київ: Знання, 2008. 384 с.

28. Примуш М. В. Політичні партії: історія та теорія: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2008. 416 с.

29. Рудич Ф. М., Балабан Р. В., Ганжуров Ю. С. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: навч. посіб. Київ: Либідь, 2008. 440 с.

30. Требін М. П., Герасіна Л. М., Погрібна В. Л. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. Харків: Право, 2016. 540 с.

31. Ханстантинов В. О. Політичні інститути і процеси: курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 144 с.

32. Чайковський Ю. В., Харитонов Р. В. Міжнародні відносини та світова політика: навч.-метод. посіб. Одеса, 2022. 43 с.

33. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. 472 с.

Затверджено на засіданні фахової атестаційної комісії з проведення вступного іспиту зі спеціальності 052 «Політологія», для вступників ОНС доктор філософії

«14» серпня 2024 р.

Голова фахової атестаційної комісії
з проведення вступного іспиту
зі спеціальності 052 «Політологія»,
для вступників ОНС доктор філософії

Юрій КИРИЧЕНКО